

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՎՈՐԻ ԶՈՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1863

ԹԻՒ 712

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԹԻՒՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Մտերս սաստիկ վիճարանութիւններ տեղի ունեցան Փարիզի գլխաւոր լրագրութեանց մէջ Վաղղիայ սպազայ ընթացքին վրայօք 'ի մասին բոլորնիական դործոց : Այս լրագրաց մէկ մասին կարծիքը այն է, որ Վաղղիան կը պարտաւորի, իւր արժանաւորութիւնը և իւր պատիւը անմաս պահելու համար պատերազմ հրատարակել Ռուսիոյ դէմ 'ի նպատակ բոլորնիացոց, թէև Անգղիան ու Աւստրիան չուզեն մասնակից և գործակից ըլլալ իրեն :

Այս վտանգաւոր քաղաքականութեանը սաստիկ կերպիւր դէմ կը դնեն լրագրաց միւս մասը, և զօրաւոր փաստերով կը հաստատեն թէ իրաց այժման կացութեանը մէջ, Վաղղիոյ օգուտը կը պահանջէ որ հոս համութեամբ վարուի և համբերէ, ու չզատուի քնաւ Անգղիոյ ու Աւստրիոյ կառավարութիւններէն :

Աստ հասարակաց կարծեաց կերևի, թէ Վաղղիոյ կառավարութիւնը այս քաղաքական խոհեմ ընթացքէն պիտի չհեռանայ առայժմ :

Կարողէ՞նք կայսրը և Վաղղիոյ տէրութիւնը խիստ մեծ կորուստ մի ըրին : Մօսիւ Պիլօ, տէրութեան գլխաւոր պաշտօնեան, որ երեսփոխանական ժողովոյ մէջ կառավարութեան ներքին և արտաքին քաղաքականութիւնը շատ իմաստութեամբ և հզօր պերճարանութեամբ կը պաշտպանէր, յանկարծական մահուամբ վախճանեցաւ 'ի մեծ ցաւ սրտի բոլոր Վաղղիացոց : Այս անակնունքի մահուան պատճառաւ գլխաւոր փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենան կայսերական դահլճին մէջ, որուն դրեթէ հոգին էր հանդուցեալ մօսիւ Պիլօ պաշտօնեան : Առայժմ օտար տէրութեանց քով Վաղղիան ներկայացնող դեսպանաց մէջ հետեւեալ փոփոխութիւնները եղան, Հոսմի Վաղղիոյ դեսպան մօսիւ Տը լա Գոռո տ'Օվէրյն իշխանը նոյն պաշտօնիւ Լոնտոն պիտի երթայ փոխանակ մօսիւ տը Կրօ սեպուհին : Մօսիւ տը Սարդիթ ասպետը Հոսմի դեսպան անուանեցաւ և 'իւրերնօյի դեսպանութեան պաշտօնը Պրուսիէի

նախորդ դեսպան մօսիւ տը Մալարէ սեպուհին յանձնուեցաւ : Մօսիւ տը իէրրիէր-Լըվայէ մարքէզն ալ Պրուսիէի Վաղղիոյ դեսպան կարգեցաւ :

Վէնայի մէջ այս օրերս միտքերը անհանդստութեան մէջ էին : քանզի Ռուսաց բազմաթիւ զօրադրոյքը կը ժողովուրդի կալը կը պահանջէր և շատերը կը վախնային որ չըլլայ թէ այս երկիրն վրայ յարձակին : Սակայն այս վախը ու մտաց անհանգստութիւնը անհիմն էին : վախճի, ինչպէս որ կը բացատրէ Տրէս անուն գերմանական լրագրիւր, յիշեալ Ռուսաց զօրադրոյքը 'նոյն իսկ Աւստրիոյ դահլճին խնդրոյն համեմատ եկած են Աւստրիոյ սահմանագրութիւնները, արդիւնքը համար կալը կը պահանջէր անպատակաբար արշաւանքը դէպ 'ի Ռուսաց երկիրը : Աւստրիոյ կառավարութիւնը, Լոնտօն տանս Պէլժ լրագրին ըսածին նայելով, վախի մէջէն ահա որ չըլլայ թէ խռովութիւն մի ծագի կալը կը պահանջէր 'ի դործ կը դնէ այս բոլորնիական նահանգին բնակչաց ազգասիրական եռանդը զպելու համար :

Իրաց այս վիճակը այնպիսի համարաշուտիւն մի կը հաստատէ 'ի մէջ Ռուսիոյ և Աւստրիոյ, որ այս ետքի տէրութիւնը զօրաւոր կերպիւր պարտաւորեալ է միւստրուիլ Ռուսիոյ հետ և ուշագրութիւն չմատուցանել Վաղղիոյ և Անգղիոյ խնդրանացը 'ի մասին գործակից ըլլալու 'ի նպատակ բոլորնիացոց անկախութեանը :

Աւստրիոյ տէրութիւնը որոշած է հարիւր միլիոն ֆիորինի փոխառութիւն մի ընել այս տարի : Այս գումարէն 33 միլիոնը տէրութեան տարեկան ծախուց պահպար լեցնելու համար պիտի գործածուի : 30 միլիոնը Հունգարիայի պիտի արուի 'ի թիթեւութիւն կարօտութեանց այս երկիրն, որ դժբաղաբար մեծ նեղութեան մէջ կը գտնուի 'ի պատճառս պակասութեան պարենից, և մնացեալ դրամն ալ Աւստրիոյ ուրիշ պիտոյց համար պիտի գործածուի :

Բարձրագատիւ Մաքսիմիլիանոս արշըրաբար սիրով ընդունեցաւ Մէքսիքացոց պատգամաւորութիւնը, և համարտ ատենախօսութեամբ մի պա-

տասխան լով զըուցեց, թէ հոսմութեամբ սրտի կընդունի Մէքսիքոյի թագաւորական դահլ, եթէ բոլոր ազգը ընդհանուր քուէարկութեամբ կը նորէ վերջը, և եթէ ծովային մեծ տէրութեանց կողմանէ ամեն երաշխաւորութիւնները կը տրուին իրեն, որ հարկաւոր են վրան սպաշուտութեան նորահաստատ տէրութեան սի :

Այս ատենախօսութեանը զանազան մեկնութիւններ տրուեցան 'ի կողմանէ լրագրաց : Ոմանք կը ըսեն թէ Վորին կայսերական Բարձրութիւնը քաղաքավարութեամբ մը կը նորէ իրեն մատուցուած այս թագաւորական դահլ, այց ընդհանուր կարծիքը, նմանապէս Մորնինի Բոսթ օրագրին կարծիքը այն է, թէ Մաքսիմիլիանոս արշըրաբար պահանջած երաշխաւորութիւնները այնքան դժուար և անգործադրելի չեն, որ պարտաւորեն զինքը հրաժարելու այս գահակալութեանէն :

Աթէնքի լրագրիւրները երկու յայտարարութիւններ կը հրատարակեն, որոնց յուշարկուեցան հելլենական կառավարութեանը 'ի կողմանէ Անգլիոյ և Վաղղիոյ դեսպանաց : Այս երկու տէրութեանց երեսփոխանները կը ըստ իրեն ընդհանուր ազգային ժողովոյն, որ արժան համարեց 'ի լոյս ընծայել սպաշուտութեամբ զթղթի յուշարկուեցան 'ի զայնուցոյն նախորդ Օթոն թագաւորին պալատը Յիշեալ դեսպանները կը ներդրեն որ այս թղթերը՝ ազգային ժողովոյն կը ըստ իրեն, սահման միւնչև Կուստանի նոր թագաւորին դարձուոր :

Վոստանդնուպոլիսէն հեռեալ կ'ըրոյն կը զրեն Լոնտօն տանս Պէլժ լրագրին 'ի մասին վերջին յայտարարութեան, զոր եւրոպական տէրութեան երեսփոխանները մատուցին : Բարձրագոյն Պրանս' Թուրքաստանի մէջ անշարժ անարդար ծախու առնելու իրաւանց վրայօք :

Վըրիշէք որ անցեալ ձմեռը Վալի քաղան յատուկ յայտարարութեամբ մի պատասխան տուած էր եւրոպական տէրութեանց, թէ օսմանեան կառավարութիւնը սիրով յանձնառու կը ըլլայ՝ Թուրքաստանի մէջ ան-

Ք Ա Ն Ա Մ Ս Ք Ա Ն Ա Մ Ս

Բազմավայի Գերկայ տարւոյս Սեպտեմբեր ամսոյն տնտրակիմ մեջ՝ Հայոց քաղաքացի օճաքեան կարգը և աղօթքները կը կարգաւոր, որ հետեւեալն է : Այս կարծուի քի մեր Ազոտ Բազրատուեանց քաղաքորին քաղաքորեան հոգեւոր հանդեսն ևս այս արարողութեամբ կատարուած է :

« Եւ զգեղուցանեն զթագաւորական զհանդերձն . ուրոյն զբազմազն և զթագն զինն 'ի վերայ սուրբ սեղանոյն արձաթի սկտիգր : Ասկով սաղմոս 'ի թիւ . Լուր տէր աղթից խոց . և Ո յուսայ 'ի տէր . Խոտտո վան կըչյ քեղ տէր : Եւ կըանէ հայրապետն և կայ աւաջի սրբոյ սեղանոյն , կայով զհետ նորա , որ պատկերոյն է զնա : Եւ յետ սաղմոսին սարկաւազն քարոզէ ասկով , խնդրեացուք հաւատով . և կախկոտոն ասէ զաղթիս , Որ թագաւորը ևս թագաւորաց Բրիտոս , և տէր տէրանց , արարիչ ամենայն արարածոց , վրկիչ աշխարհի . սուր մեղ զմեղրուածս մեր , և կատարեալ 'ի բարի զաղթիս մեր՝ զոր մատուցանեմք քեզ աւաջ , սրբոյ սեղանոյս . զի հաստատուն և անշարժ պահուածս զուխտս սրբոյ կեկեղեցոյս , տալով զաւ (զԱշտ) մեկ զոր բնորիցեր և կոչեցեր վերսին 'ի քաղաքաւորչում , 'ի վերակոտութիւն ճանս Թորգոսայ , սու 'ի հոյուեւ խնամով , և պահեալ 'ի թնամակաց . զի զկախկոտիկ և կեկեղի բարձրացուցեալ և պատկեալ դատար նորոգ պահեացէ . և զեղջիւր հաւատոյս մերոյ անսասանիկ

« և անշարժ ուղղութեամբ և արդարութեամբ վարեացէ « ընդ երկայն աւուրս . բարեխօսութեամբ սրբուհոյ Աստուածածնիդ . զի դու ևս վրկութիւն մեր և ապաւեն « և օգնական և քեզ վայելէ փառք իշխանութեամբ » : « Եւ ապա ասեն կոյրք : Կայս յետ աստուածասէր « թագաւորին , և այլն :— Եւ ևս խաղաղութեան , և այլն : « Եպիսկոպոսն , օրհնութիւն և փառք , և այլն : Եւ և « պիսկոպոսն առեալ զաշտ ձեռանէ նորա և դարձուցաւ « նէ զերևան թագաւորին առ ժողովուրդն , 'ի ծունկն « անկեալ , և ասեն քահանայքն միաբան բարձր ձայնիւ « կրկնս . Ստուածային և երկնաւոր շնորհ հեղեալ 'ի « վերայ (Աշտոյ) , կոչին յաթո թագաւորութեան « տանս Թորգոսայ , օճանել ըստ նմանութեան կոտ « տանդիանոսի մեծ թագաւորին » :— Եւ սասային , « Եւ ի կրկն . ամէն :

« Եւ ապա դարձուցանէ 'ի սեղանն և այս կանոն կատարի . Սաղմոս կոյրք , 'ի թագաւոր յուսացալ 'ի « Տէր : Պողոսի աւաք . 'ի Տիմոթ . Ա թղթ . ընթերց . « (Բ . 1—7) . Եւ արդ աղաչեմ , և այլն : 36 հանու « աւաք . յԱ կաթուղ . Տղթ . ընթերց . (Բ . 20—27) . « Եւ քառք ձեռնութիւն սեղեց , և այլն :— Ասկով սաղմոս « իս : Կայս 'ի Տէր յուսուր անձկութեան , և այլն : « Կարգ աւաքաւորոն ըստ Ղուկասու (ԵՊ . 12—23) . « Սոս Գրաւս . սոյր ոմն աղմուածն , և այլն :— Եւ սար « կաւազն քարոզէ , խնդրեցուք հաւատով : Եւ կայս « կապոսն ասէ զաղթիս . Տէր Ստուած մեր , որ թագաւոր « դատար ևս թագաւորաց , որ 'ի ձեռն Սամուելի մար « զարկին ընտրեցեր զճապն քո զԿախիթ , և օճեր

« զնա թագաւոր ժողովուրդեան քաւ ի յայնչի . դու և « սոթմ , Տէր , լուր աղաչանց , մերոյ անարեանկցս , և « նայեաց 'ի սրբոյ բնակութեանը զոսմն յերկնից 'ի « հաւատարմական ծաւարս քո (Աշտ) , զի զնորեցեր « և հանցար յարուցանել թագաւոր 'ի վերայ աղթի քո « սրբոյ , զոր վրկեցեր պատուական արեւմ . Կիտմնի « Որդոյ քո . օճանել զաւ արձանաւորութեան իւրով զնձու « թեամբ . զրկեցո՞ ամա իւրութիւն 'ի քո . Տէր . զիցես « 'ի վերայ զվոյ սորա պատ 'ի ցարկ զատուանկանէ . « շնորհեա ամա զերկեցանութիւն աւուրս : տար աշտ « սորա յաղթանակ ի վրկութեան . հատուածս զաւ յա « թոս արդարութեան . զշտմութեան զա զինու սորը « Հորդոյ : Հնազանդեցս սեղ զամենայն բարչարտաս « կան աղթս : Կերմանեա 'ի սիրու սորա զերկիւղ քո և « զըտուութեան կեանկեանս : Հատուածս զաւ անրիծ « հաւատով , և 'ի վեր երկեցո՞ ամա զըտուութիւն քո . « պատմս 'ի սոս բնութեան սրբոյ քո կաթողիկէ աւա « յերկեան կեկեղեցոյ ու զաւառ դաւանութեամբ . զի « դաւանեցէ զժող լուրս քո արդարութեամբ , և զաղ « քառս քո ի պատուից . Կոտուցէ զըրդիս տնանկաց . և « ժտուանդար լի 'ի արքայութեանդ : Քանզի քո է զօ « բուցիւն և փառք , յաւիտեանս , ամէն :

« Կարգ ասեալ կախկոտոն զիցալիցն 'ի սեղանոյն . « և զփիթոնն . և տայէ քահանայիցն զի արկեցն զն « վաւ . և 'ի շարժ անուոն նորա զայն կախկոտոն « սակ . Խաղաղութիւն ամենեցուն , և զնէ զայն 'ի վ « ըայ զվոյ թագաւորին և սակ . Քեզ միայնոյ թագա « ւորիք յաւիտենից որ 'ի վերայ կրկն զթագաւորութե

շարժ ստացուածք ծախու առնելու իրաւունքը շնորհ
հետ օտարականաց, սակայն այս իրաւունքը չկրնար
համաձայնիլ դաշնագրութեանց (ահտնամէ) հետ,
զոր կուղեն հաստատուն պահելու Ուստի մօտերս, մեծ
տէրութեանց կողմանէ միաբանութեամբ առ Ք.
Դուռն յուղարկուած ազգարարական գրութիւնը՝
Այլի փաշային այս յայտագրոյն կը վերաբերի օ Տե-
րութիւնները թէպէտեւ կը ճանաչեն Սուլթանին կա-
ռավարութեան բարի քիտաւորութիւնները, և քանի
մը տարիէ ՚ի վեր օսմանեան տէրութեանը մէջ ՚ի
գործ դրուած յառաջագրութիւնները կը խոստովա-
նին, այսու ամենայնիւ տակաւին ժամանակը չէ
հասած, կը սեն, յիշեալ դաշնագրութիւնները շնչե-
լու օ Ստոյգ է որ օսմանեան դատաստանարանները
այսօրուան օրը բարեկարգ վիճակի մէջ կը գտնուին
և կանոնաւոր կերպիւ կը բնասուին ամեն գործերը,
ստոյգ է նաև որ բոլոր կայսերութեան մէջ վարչա-
կան դրոշմը կարգադրութիւն մի կայ, սակայն այս
ամեն բաները՝ տակաւին բաւական ապահովութիւն-
ներ չեն մատուցաներ տեղական կառավարութեան
ձեռքը թող տալու համար օտարական բնակչաց ի-
րաւասութիւնը օ Ուստի տէրութիւնները պիտի շա-
րունակեն փնտռելու այս ապահովութիւնները արժա-
քոյ կարգի իրաւունքին մէջ, զոր դաշնագրութիւն-
ները հաստատած են ՚ի նպատակ իրենանց օ Այս այս-
պէս ըլլալով, յիշեալ ազգարարական գրութեան ստո-
րագրողները նազաչեն զհարձարոյն Դուռը, որ
հոգ տանի խորհելու այս նիւթին վերայ և այնպիսի
լուծում մի փնտռելու, որ դաշնագրութիւնները
անհնաւ պահելով, թող տայ օտարականաց անշարժ
ստացուածք դրոյ առնուլ իրենց անուամբը, համե-
մատ խոստումն զոր օսմանեան կառավարութիւնը
ըրած է քանի մը անգամ օ

Այս նոր ազգարարական գրութեան հիմը նկա-
տելու որ ըլլամք, կրկին պատասխան մըն է Այլի
փաշային գրած պատասխանին և կերպիւ մի իւր առջի
վիճակին մէջ կը գնէ զգոտարութիւնը օ Բարձրա-
գոյն Դուռը չկրնար իրաւախոհ ըլլալ (ուղաշարք)
այս գործոյն մէջ և իրաւունք ունի այնպէս ընելու
վասնզի դաշնագրութիւնները իւր ձեռքը կապած են
և կը ճանձրացնեն զինքը օրէ օր ևս առաւել օ Եթէ
անշարժ ստացուածք ծախու առնելու իրաւունքը
շնորհէր օտարականաց, որոնք թէպէտեւ օսմանեան
երկրին մէջ հաստատած են իրենց բնակութիւնը,
սակայն իրենց հիւպատոսայ իրաւասութեան ներքեւ
պիտի ըլլան միշտ, եթէ կը սեմք այս պայմանը ըն-
դուելու ըլլար, կերպիւ մի հրաժարած կը համար-
ուէր իւր յատուկ իշխանութեան և վերջապէս տէր
պիտի չըլլար իւր երկրին օ Տէրութիւնները կը ինդ-
րեն, որ իրենց առաջարկած հիմանց վերայ օտար-
ականաց անշարժ ստացուածք ծախու առնելու իրաւունքը
չկրնար ընդունուիլ և արդ միւր ծառայք քո խնդրեմք
« Ի քէն՝ Ստուռած ամենայնի, պահեա դաս ընդ հո-
« վանեա քով աջողք, և զորացո զտորա թաղաւորու-
« թիւն, զհաճոյս քո առնել յամենայն ժամ. ծաղեա
« յաւաւրս սորա արդարութիւն, բարու՛ խաղաղու-
« թիւն ժողովրդեան. հանդարտութեամբ սորա խա-
« զաղակն ապահովական կինցաղաւ բնակեացոք ա-
« մենայն բարեպաշտութեամբ. զի դու ես թաղաւոր
« խաղաղութեան Վրիստոս Աստուած մեր. և քեզ վա-
« յելէ փառք, իշխանութիւն, և այլն օ

« Ապա առնու հայրապետն զմոռոնն, և օծանէ զգա-
« դաթն և զնակատն, սակալով. Օրհնեսցի, օծցի և սրբես
« ցի թաղաւորս այս՝ յամեն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն
« սրբոյ և Եւ զայս երկոց սակ եպիսկոպոսն օ Թողովորդ-
« քրն առնն, ամէն: Եւ ապա ստի. Տէր, կեցո՛ զթա-
« դաւորն և լուր մեզ: Ապա առնու եպիսկոպոսն երկու
« քին ձեռօքն զթաղն ՚ի սեղանոյն, և պահէ զնա և
« սակ. Օրհնեսցի, օծցի և սրբեսցի և թաղս և թաղա-
« տորս այս, յամեն Հօր, և այլն: Եւ Թողովորդն զնոյն
« սակն. Տէր կեցո՛ զթաղաւորն և լուր մեզ: Եւ սակ,
« Օրհնութիւն և փառք, և այլն օ

« Եւ նոյն ժամանց մեռանեն ՚ի ճաշու ժամն, և պատա-
« բազ մատչի. և զթաղաւորն տանին ՚ի սեղանն. ՚ի
« ճախակողմն կանգնեսցի. և յետ պատարազին հաղոր-
« դեն զթաղաւորն. և պատարազին գիրքն զթաղա-
« տորայն կարդան օ

« Բայց՝ թաղաւորն զգոյշ կայցէ յամենայն ճանա-
« պարհան Աստուծոյ երկիրիւ և սրբութեամբ օ

բազոյն Դուռը հոգ տանի լուծում մի գտնելու օ
բայց այս կերպիւ խնդրել անել ճանապարհի մէջ
դնել է: Այլի բնական է, որ խնդրուած լուծումը
առաջարկուի ՚ի կողմանէ երոպական տէրութեանց,
և յայնժամ Բարձրագոյն Դուռը խորհելով և քն-
նելով, եթէ բանին ձեռք կուտայ, կընդունուի ա-
ռաջարկուած լուծումը, եթէ ոչ, կը մերժէ դայն օ

Այլիքէն հետեւալ անցքը կը ծանուցանեն օ
« Ստերս խոսնաչիթի գործ մի պատահեցաւ, որ
կրնայ ծանր հետեւութիւններ ունենալ: Եթէպէտեւ
այս գործը մասնաւոր անձի մը կը վերաբերի, սա-
կայն Ռուսաց կառավարութիւնը յատուկ եռանդ-
եամբ մի անոր վրայօք կը բարդէ օ Ահաւասիկ այս ե-
ղելութիւնը օ

« Յամին 1857 Անգլիոյ Վորաքօ անուամբ մէկը
մտաւ ՚ի Վասիլիէ, մեկուկէս միլիոն թալէոսի ժա-
ռանդութիւն ձգելով: Հանդուցելոյն եղբայրն եմ
ըսող մէկը, զոր Վասիլիէի հեղինակն հիւպատոսը
կամեցաւ ընդունել իբրև անոր եղբայրը, ձեռք ան-
ցոյց այս ժառանգութիւնը օ Սակայն այսօրուան օրս
յայտնուած է որ այս եղբայրը՝ օսմանեան հպատակ
մըն է, Աստուծոյ ձ արեմէզն կոչուած: Դժմարիտ
ժառանգը՝ Աղեքսանդր Վորաքօ անուն Ռուսաց
գնդապետն է, Վոլիկասու զորաբանակին մէջ, որ
իւր իբրև զեղբայր անձ խոսելի ապացոյցներով կը հաս-
տատէ, մեղադրելով Վասիլիէի հեղինակն հիւպատ-
տոսը, որ չուզեց ըստ ժամանակին օրինաւոր կերպիւ
հրատարակելու ժառանգութեան բաժնուելուն ծա-
նուցումը օ Եթէպէտեւ գնդապետին ապացոյցները և
իբրև զեղբայրը հրատարակուած են մասնաւոր տեղա-
կի մը մէջ, որուն վերջնադիրն այնպէս է Եթէպետի
կը լինի իւր իւրեանցիկ Վասիլիէի հիւպատոսի կը
նարը և իւր իւրեանցիկը օ Այս գործը բաւական
նեղութիւն կը պատճառէ արտաքին գործոց պաշտօ-
նէին. վասնզի քիւ Եթիւ Սեբասթոպոլս հիւպատո-
սը, ազդական է քիւ Տէրութեանին, որ Առնաս-
տանի ազդային ժողովոյն նախագահն է օ

« Այլիքէն Ռուսաց գետնայն Առնասթ կոմսը պաշ-
տօնական կերպիւ խնդրեց որ հեղինակն կառավար-
ութիւնը հարկաւոր եղած քննութիւնը ընէ ստու-
գելու համար թէ Աստուծոյ ձ արեմէզն ինչ եղբայրն
է հանդուցեալ Անգլիոյն և ինչ հեղինակն հպա-
տակ: Արտաքին գործոց պաշտօնեան Վիստուսի
ճամբով պատասխան մի տուաւ. ուստի Ռուսաց օ-
դոտափառ կայսեր երեսփոխանը իմացուց, կը սեն,
թէ ինքն պատասխանատու կը ճանաչէ բոլոր այս գոր-
ծոյն զհեղինակն կառավարութիւնը օ Կը յաւելուն
նաև թէ Ռուսաց կառավարութիւնը սրողած է պաշտ-
պանել Վորաքօ գնդապետին գործը միևնոյն եռան-
քով օ

Կալկաթայի եղբայրասիրէին Օգոստոսի 28 քիւնի
քաղաւած օ

Մեր Հայոց ազգի բնաւորութիւնն է, որ երբ զաղթա-
կան գնաց այլ քաղաքներ, իսկոյն կախի իւր ազգային ե-
ռանդն և աջըրակութիւնն ՚ի գործ դնել ամենայն բանի
մէջ թէ՛ առեւտրում և թէ՛ այլ քաղաքական և կենցաղ-
աւոր գործերի մէջ. կսկսեն մեծամեծ տներ կառուցա-
նել, գործատուներ շինել. կամուրջներ կանդանայանել
վարժատուներ հաստատել, եկեղեցիք յօրհնել և այլն օ

Այսպէս բանն յառաջ կընայ առ ժամանակ, մինչև
որ միւս սլէզին և վտանգաւոր ազգային բնաւորութիւնն
կսկսի գլուխ քարքայանել նորանց մէջ. և սննտուն
չըլլելով կախի թիւնաւորել նորանց ատենին և արտա-
քին բարեբաստութիւնքն. այս բնաւորութիւնն ինչպէս
ամենեցուն յայտնէ է « Երկապատակութիւն » է կոչուում,
որ բազմամեծուող հրէշներն մէկն է. քանզի երբ որ
ընկերութեան մէջ գտանուէց, իսկոյն կախի իւր մա-
հալով ձեռնուղներն ի ձեռքերի պէս դուրս թափել, որ
են ատկութիւն, նախանձ, անսիրութիւն, մատնու-
թիւն, վատաւարութիւն, և այլն, և էն ժամանակ
ձայն չենի, աշխարհիս որ մին զորաւոր և բարդաւած
ազգն է, որ կարող է զիմանալ այսպիսի կատաղի զաղա-
նաց յարձակման դէմ օ

Բարայցն սկսեալ մինչև ՚ի Մէլաքաղ ամեն տեղ
երևում են Հնդկաստանայ մէջ մեր նախնեաց մեծագոր-
ծութեանց հետքն, նորանց յօրինեալ եկեղեցիքն, նորանց
մեծաշէն տներն, թէպէտեւ ակերակ և կամ մերձ ակեր-
ման. սակայն քարոզում են անբարբառ այն ձեռաց ջուր-
գետմբ և յարատեւութեամբ, որ Անգլիան ժամա-
նակաւ պաշտպանեց Բաշիֆիքօ անգլիացիին գործը օ

գետմբ և յարատեւութեամբ, որ Անգլիան ժամա-
նակաւ պաշտպանեց Բաշիֆիքօ անգլիացիին գործը օ

Առստոնդնոսթիսէն հետեւալ տեղեկութիւնները
կուտան մեզ օ

Ամսոյս 7ին մեծ և փառաւոր հանդէս մի կատար-
ուեցաւ կայսերական նաւարանին մէջ. ուր վեհափառ
Ապտ-իւլ-Աղիկ Սուլթանին օրովը շնորհեաւ
սկսուած 250 ոտնաչափ երկայնութեամբ Արթուրալ
անուն փայտաշէն և պտուտակաւոր շոգեհաւը, որ
52 թնդանօթ և 600 ձիու ուժով մարինա կը լու-
համար կը շինուէր. այս նաւուն շէնքը ՚ի կատար
հասած ըլլալով, ժամը 7ին ըստ Թուրքաց ՚ի ներ-
կայութեան Մեծագոր Սուլթանին, իւր օգոստափայլ
սիրէլն Մօրը, նաև բազմաթիւ պալատականաց և
բարձրաստիւե նախարարաց, Ոսկեղջեր նաւահան-
դատին մէջ փառաւոր կերպիւ իջնելով, անմիջապէս
Մահմուտիէ անուն եռայարկ նաւը 21 թնդանօթով
ողջունեց կայսերական նաւատորմին այս նոր ծո-
վային անդամը. որուն հաստատ շէնքը և գեղեցիկ
ձևը, այլև այնպիսի զարմանալի գիւրութեամբ
սահելով ծովը իջնելը՝ ներկայ գտնուողները զմայ-
լեցուցին: Անմիջապէս ետքը, Վանուկ գետոյն մէջ
նաւարկելու համար շնորհած Սիւրաթ անուն սրտիկ
շոգեհաւ մըն ալ ծովը իջաւ, որ վերոյիշեալ Փոե-
կաթին քով շնորհած էր, մայն երկու թնդանօթ
կը լու համար օ Այս ուրախալիթ պարագայիս մէջ
Վերին ձ Եհափառութիւնը բարեհաճեցաւ նաւարա-
նին զանազան բարձր պաշտօնատարաց և յիշեալ
նաւուց շնորհեալ վերայ աշխատող անձանց և
պաշտօնակալաց ստանձին պարգևներ շնորհելու և
ժամը տասնին միջոցները՝ իւր պալատականաց հե-
մկներեցաւ Վեհաթիխանէ երթալու օ

ԱՐԳԱՅԻՆ

ՄԵՆՆԳՈՅ

Տասեան պարճառափայլ գերդաստանին դառն արձ
տասուքը տակաւին չցամքած, և ահա կսկսուի նոր
կորուստ մի ևս կրնէ վաղահաս անակունքի մահ
նամբ Իսկուհի օրիորդին, շնորհալի գտեր մեծար-
գոյ Յարութիւն էֆէնտիին, որ վսեմաշուք Տասեան
Յօհաննէս Ալեքիս որդին է օ

զակութիւնն, որ իւրեանց կառուցած է: Եկեղեցեաց
գերեզմանատունըն սորանից առաւել ցաւալի տեսա-
լան են մէջ բերում: Արեւանի ճանապարհորդն արձա-
նադրութիւնը և տապանադիրը մեծամեծ քարերի վե-
րայ գրողոված, որ տակաւին անպակասաբար ժամա-
նակի հետ մարտառման, և Եստուր անցաւորին քարո-
զումն թէ ոստ անկեալ դիմ այս ինչ աղա, և կամ այն
ինչ պարոն, որ այս կամ այն եղանակաւ բարեկարգ էր և
ղած ապքին, և կամ պատճառ էր այս ինչ բարեգործու-
թեան: Արդանց շատոնցի անուանքն թէպէտեւ անծա-
նօթ են մեզ, նոյնպէս և նորանց բարեգործութիւնքն,
սակայն ծանօթներն ևս կան, քանզի զեւ. աղա՛ Մարի-
աղա Մէթ Սեմինց, աղա Խաչիկ Առաքիլի, և աղա
Մարգարէնց անուանքն չեն մոռացուել: Աղա Մնայական
Վարդանն, այն լուսահոգի և ազդասէր անձն դեռ կեն-
դան է իւր բարեգործութեան յիշատական, թէպէտեւ
աւաղ, նորա շնորհին կառուցեալ Հայոց վարժատունն
մուտեալ է կամ իւր վերջին շնորհն: Բայց ի՞նչ էր,
թերևս հարցանի հետաքրքիր օտարականն, ի՞նչ էր
պատճառ, որ հայերն որչափ բարդաւած էին, օրաւոր
նուաղեցան, նորանց տնէրն և գործատուներն մնաց օ
տար աղապ. բարձուէց նորանց շատոնցի յիշատակն,
կործանուէց նորանց կառուցեալ եկեղեցիքն, և շատ
քաղաքներում ևս բողբոլին բնակիչ երան: Այս
հարցմանն բարեպաշտ ծեր ախիկաց մէկն գուցէ յառաջ
դայ և պատասխանէ, թէ « Ել ի՞նչ պիտի լինի պատ-
ճառն, ո՞վ չի բարդ որ տէր տէր վարդապետի անկե-
քն է արած. չէ՞ որ Մարգարայեանց Յակոբ վարդապետն,
Սուրբացիքոնց Գեորգ և Մելարաղայեանց տէր Յա-
կոբ օ

Անստիճանի վարկերը իրենց մահադատված միտքով... ամենայն շին անողորմաբար կտրեցին այս սիրուն...

Արաբիստիկայի խնամքի օրինակը արդեն երկինքը կը զտնուի...

Արաբիստիկայի միջոցով արդեն երկինքը կը զտնուի...

Պարսկական օգոստոսի 15-27 ամսաթուով հետևեալ սգալի լուրը կը հաղորդեն մեզ:

«Առաւօտս պատահեցաւ տիրութիւն ինչ 'ի մերապիսի աստ, պակասեցաւ 'ի կենաց պատանդն պարոն...»

Կոստանդնուպոլսէն կը գրեն թէ Տ. միւսնացի Կարկոսեան մեծարդոյ Պետրոս էֆէնտին, բարձրագոյն հրամանաւ, օսմանեան հիւշատոս անուանեցաւ ճէնովայի մէջ:

Կոստանդնուպոլսոյ ճամանակ անուն պատուական հանդիսին 15-երորդ թիւէն հետեւեալ յօդուածը կը քաղուի:

- Գեորգ-Պէյ Երամեան . Իւլա էլվէլ
Պօղոս-Պէյ Տատեան . Իւլա սանի
Յօհաննէս-Պէյ Տատեան . Իւլա սանի
Եպրո էֆէնտի . Իւլա սանի
Աղաթօն Գրիգոր էֆէնտի . Իւլա սանի
Սէրվիլէն էֆէնտի . Միւլթէմայիլ
Առաքել էֆէնտի Պ. Տատեան . Միւլթէմայիլ
Առաքել էֆէնտի Յ. Տատեան . Միւլթէմայիլ
Ստեփան-Պէյ Ալանեան . Միւլթէմայիլ
Բարունակ-Պէյ . Միւլթէմայիլ
Թորոս-Պէյ . Պայմազամ
Գրիգոր էֆէնտի Կարկոսեան . Սանիլէ
Արդունան էֆէնտի . Սանիլէ
Օտեան էֆէնտի . Սանիլէ
Համալճեան Սարգիս էֆէնտի . Սանիլէ
Եղադու էֆէնտի . Սանիլէ
Վահան էֆէնտի . Սանիլէ
Սիմօն-Պէյ Տատեան . Սանիլէ
Յակոբ էֆէնտի Տատեան . Սանիլէ

րութիւնն անիծեցին, և նորանք օր քառ օրէ սկսան նուազել և թշուառանալ: Իւլա լու շատ բարի, ուրիշ մը ազգին ինչ հարուածք որ եկած լինի, հոգեւոր ներքին է կըսէ, և նորանք են կըսէ մեր բոլոր թշուառութեան պատճառով... անիծք կարգաւորներն կըսան են կարող զնախել որչափ ձեռնաձուլն և կախարհներն, ուրոնք տղիտայ և տղայոց սիրուն միայն կարող են աշի և գողի մէջ ձգել, այլ կատարեալ անձնի համար միայն ծիծաղի նիւթ են և կամ զգուցելու աստիկայ: անիծքով բան յառաջ չընալ, և հողեւորներն ազգին կործանեցը համար մին այլ զկեր ունին, որ ընկաւայ եռաթանուցն աւելի ահարկու և վնասակար է, և այն է «Երկարատակութիւնն»: Գորանք իւրեանց սե շորէրի ներքոյ կրօմեն այդ ազգակործան շարեայ սիրմէն, և շատ ուշադիր են որ ապառաժում, ճանապարհի վերայ, և կամ փշիւրի մէջ չցաննեն նորանց: այլ լու և բարեբեր երկրի մէջ շող կրան, և իւրեանց յոյսն դատարի չլինի, որ երեսնաւոր, վախճանաւոր և հարկուաւոր պտուղներ կը քաղեն շատ փոքր միջոցով:

Սոյ՛ Մարտոս, Սուրբ, Բարսայ և Սէյրաբադ կարեն իւրեանց կործանման թուականն համարել մի գրեթէ ամսաթիւն: որ պատահած է 'ի մէջ հողեւորականաց և ոմանց յաշխարհական կարգէ: բայց ոչ թէ անիծաչոր են կըսէ նորանք: հողեւորականաց զէմ մարտեւու համար,

- Կերտէս էֆէնտի Տատեան . Սանիլէ
Գրիգոր էֆէնտի Տատեան . Սանիլէ
Յօհաննէս Պ. Տատեան . Սանիլէ
Կարապետ էֆէնտի Խաւմարեան . Սանիլէ
Բօնիսեան էֆէնտի . Սանիլէ
Արթին էֆէնտի Թեղեան . Բայա՛ա
Ռեթիլ էֆէնտի Երկանեան . Բայա՛ա
Անդրանիկ-Պէյ Կրճիկեան . Պին պաշի
Գրիգոր էֆէնտի Թաղեւորեան . Պին պաշի:

Իշմիրի մէջ, ժանտախտի յատկացեալ Հայոց հիւանդանոցին (Սօրթաքիա) կից եղած պարտէզը, ուրուն մէկ կողմը Թաղախանէն և միւս կողմը Չայլու պարտէզէ կոչուած ծառաստանները կը շայի, քաղաքիս ազգային ժողովոց միջան հաւանութեամբը և զի ստեղծեալը ծախու հանուած է. ուրտի դոյ առնուլ ուղղող կընայ ազգային խորհրդարանը երթալ և այն տեղ եղած նոյն պարտէզին յատկազօրը (խարթան) նայելով սակարկութիւն ընել:

Յարգոյ Թագիկեան պարոն Պօղոսը, որ լուսանկար պատկերանալ է, կը ծանուցանէ թարեւեր հասարակութեան քաղաքիս, քի Ֆորակրաճիայի զանազան արտադրութիւններ, գործիքներ և նոյն արհեստին վերաբերեալ ուրիշ հարկաւոր եղած ամեն բաները, նմանապէս այցելութեան տոմսակներ (բարբ տը վիզիթ) շինելու գործիքը կը վաճառէ: Իսր վաճառատունն է Ֆրանկաց քաղ, Իսապիրտեան Ֆրանկապանէն մեջ, դուրսն մանկեղոց պիս աջ կողմը:

Պարոն Թագիկեանը Ֆորակրաճիայի արհեստը շատ տարի է 'ի վեր 'ի գործ դրած ըլլալով, հոգ տարաւ Եւրոպոյ առաջին գործարանապետաց հետ յարաբերութիւն ունենալ. որով կարող էրաւ շատ բնակիչ բաներ բերել տալու: Բնակի տարակազմ զկայ քի աւոր վաճառատունը ծախու առնելու երբացողները գոն պիտի ըլլան ըստ ամենայն մասին: Պարոն Թագիկեանը յանձնառու կը ըլլայ նաեւ Եւրոպայէն բերել տալու Ֆորակրաճիայի վերաբերեալ ամեն տեսակ բաներ, երբ ուզող գտնուի. և նոյն արհեստը դաս կուտայ իւր աշակերտաց մեկին գործարանը:

ՍՍ.ՐՅԸ ՄԼՄՏՈՒՆ, ՖԷՆԸ ՏԷՖՍԹԻՐ ԿԼԱՍ ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Զմիւռնիա, 'ի տպարանի Տեւեան 1863

Հայերէն տառերով և թուրքերէն լեզուաւ շարադրուած օգտակար գիրք մըն է այս առաջին հատորը. որ քառածալ 100 երեսէ բաղկացեալ է. և ընդամենը երեք հատոր պիտի ըլլայ: Ասոյ մէջ յարգոյ կը զինակը որ է Ղարազի գրազիր Գրիգոր աղան Միւրախեան, ընդար-

անիծքն նորանց չհնաւած. բայց ազգային երկպառակութիւնն, որ միշտ այսպիսի կ'ընկերայ կ'ենտեի: Ընկերութեան միջի ամենայն անդամն հաւասար կ'ընդունուի ըստաբարուած չեն, այլ նորանց շատնոյն մնաց վերայ դեռ նախապաշարուած տիրութիւն. և սոյն նախապաշարման ներքոյ թիւսներն գործումն նորա միշտ և խոր հում: Հողեւորականք նախապաշարեցը աչքի առաջին մին գերազանց կանխեր են, որոց ամենայն արարմանցն և գործոցն ոչ ոք չպիտի կրնուի հանդիսանայ: Թէ որ նորա ամեն միւսըն սե է, պիտի հաւատայիլ, և թէ աղուան ձեռմով 'նոյնպէս պիտի լինի ընդունելի: այս նախապաշարեալքն միշտ պատրաստ են հողեւորականաց կողմն պահել, երբոր նորանք իւրեանց շար գործոց համար առելի են լինում հասարակութեան մէջի լուսաւորեալ մասին, և ամենայն հոգով ջանանումն նորանց պաշտպանել: և ահա սորանից ծագումէ երկպառակութիւնն ամենեւին անհաւասար գործութեամբ անհատկաց մէջ, քանզի մի կողմն է ժողովրդոց նախապաշարեալութեան և բազմութիւն մասն, ունեւոր իւրեանց ջատաղով և օգնական, եկեղեցին՝ քահանայք, աջ, խաչ և մասնատուի, սորմ են որ մոլեղին հրդեհի պէս իւրեանց հաւատարմութիւնն իսպառ սպուռ անհետացնել կը ջանան քանզի բանն չէ իւրեանց առաջնորդն, այլ կրօնաւորութիւնն, և ինչ զոր որ լինի կանեն իւրեանց կամքն յառաջ տանելու և իւրեանց թշնամեացն խոնարհացնելու համար: Սորանք են այն բազմազուլուս զազանն որ Հիւրիւնիսն անբամ պարտասացրէք. և որից աւելի վտանգաւոր թշնամի չէ կարելի ունենալ. իսկ միւս կողմն

ձակ և պարզ կերպիւ կը քայտարէ տուժարակալութեան և վաճառականութեան կանոնները համեմատ օսմանեան օրինակըն վաճառականութեան: Դարձեալ Թուրքաստանի և Եւրոպոյի զլուսաւոր քաղաքներէն կըսած ապրանսոց վրայօք տեղեկութիւններ կուտայ, անոնց զանազան կըսոյ և չափուց վրայօք հարկաւոր եղած ծանօթութիւնները կը քայտարէ, և այն, և այն:

Առայժմ առաջին հատորը տպուած է և երկրորդ ու երրորդ հատորները մամուլի ներքե կը զտնուին:

Երեք հատորից զինը մէկ տեղ՝ երեք արծաթ մէճէ տիէ է. և իզմիրի մէջ կը վաճառուի Կիրիտ խանը Կուսարեան յարգոյ Յօհաննէս աղային գրասենեակը:

Յիշեալ Գրիգոր աղան Միւրախեան, որ քանի մը տարի է 'ի վեր իսկաւ արժանաւոր կերպիւ գրագրութեան պաշտօնը կը վարէր Կղզիի երեւելի Հայ վաճառականի մը քով և այժմ հրաժարած ըլլալով, կը լինորէ նոյն պաշտօնի ուրիշ վաճառականի մը քով մեծնել թէ աստ և թէ 'ի Կոստանդնուպոլսու. և սրովհետեւ պարզ տուժարակալութեան, կը շնորհակալուի և թուրքաբանութեան մէջ կատարեալ տեղեկութիւններ ունի, նմանապէս քաջ գիտէ թուրքերէն և յունարէն լեզուները, կը յառայ թէ սրեւէ վաճառականի քով որ մտնելու ըլլայ, դո՛ս պիտի ընէ զնա իւր գործունեայ ծառայութեամբը:

Բայց մինչև որ այսպիսի հասարակութեան ծառայութիւն մի գտնուի, գրագիր պարոն Գրիգորը յանձնառու կը ըլլայ կրկնատուժար վաճառականութեան կ'ընած տուժարակալութիւնը՝ փախարոջայ ստիճաններու, նմանապէս օրը մէկ երկու ժամ սրեւէ վաճառականի գրասենեակը երթալով՝ անոր տուժարները կամ մասնաւոր հաշիւները կարգի դնելու յանձնառու կը ըլլայ: Ուղղով Կիրիտ խանը Կուսարեան Յօհաննէս աղային գրասենեակը կընայ գտնել զինքը:

ՀԱՍՊԸՆՏԵՂ ԱՂՁԻՆԻ Իշմիր, 'ի տպարանի Տեւեան, 1863

Ուրածալ 48 երեսէ բաղկացեալ փոքրիկ գրքոյ մըն է, որ բառերական խառ մի յշարտաճակի լի բարոյականութեամբ: Յարգոյ պարոն Հայկ Յակոբ Տեւեան ուսումնական երիտաւարաց քաղաքանաճ է այս գործը 'ի գաղղիականէ 'ի թեզու աշխարհաբար և տպել տուած է զայն յամիճ 1863: Եւ արովեանեւ տպել օրինակները գրեթէ ամենքն ալ ծախուեցան, բարձրագինք արծան համարեցաւ երկրորդ տպարարութիւն մի քնել տալ 'ի պիտու քննարկանք աշայոց ազգիս: Կը վաճառուի Տեւեան տպարանը, 'ի զին կէս Ֆրանքի հատը:

Կը լինէր թէ Փարիզ անուն լրագրի, խառազիր յարգոյ պարոն Ա. Մուրառեանը՝ իւր անձնական տկարութեանը պատճառաւ Մայլթա կը զոյն զայցեր է օգտակարութեան համար: Հիւսեալքս յիշեալ ազգօգուտ լրագրին հրատարակութիւնը առժամանակեայ կերպիւ դադարած է:

է այն սակաւութիւ ազատաւոր, ա լուսաւոր և լուսաւորեալ մասն, որ որքան բարձր, այդպէս և Աստուածապաշտ, այնչափ էս անհոգութեան և չարութեան հետ ոխերիմ թշնամի, հատարակութեան միջի թէպետե ամենայն երեւելի և օգտակար բաների հեղինակ՝ այլ ասոնց համակրամութեան աչաք և սրտաբեկ մտաց քանքարով հարուստ և հարազատ, այլ բազմութեան ձեռաց և օգնականութեան կարօտ: միւլ բանիւ ընկեթութեան հոգին, որ առողջ հարմից հետ միանալով միայն կարող էր յառաջ տանել ամենայն բան յաշտակութեամբ: այլ ասոնց մարմնոց թոյլ օգ և ոգի անկերպարան: Այս երկու կողմանքն երբ այսպէս միմեանցից բաժանուցան, երկուքն ևս բազայականապէս կ'մնան մեռեալ: և թէ միմեանց չիմանն ևս, որ անհարմին է, բաժանուցն և երկարատակիւ բաւական էր նորանց կործանել: Ահա այսպէս է կըսած Հնդկաստանաց Հայոց գաղթականութեան շատով ծաղկելն և աւելի շուտով թաւալիլն: Այս ինչ նորա սկիւնն համակրամութեան և սիրով ձեռնամուխ լինել մեծամեծ գործերի, մի սեւաղլուս դըրած է նորանց մէջ զժողովեան խնձորն, և այնուհետ սկսելն նորանք իւրեանց բուն և գործն թողնել, և միմեանց կործանելու համար հորեր վորել:

Այս կըսէր կրօնք, ինչպէս «Պառք 'ի բարձուս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն և 'ի մարդիկ հաճութիւն» քարոզող պաշտօնեացրդ, պատիժ և հարուածք են կըսէ ազգաց, որոց թշուառագոյնն Հայն է:

